

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ

Η ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩΑΝΝΑΚΗ
(μέσα ΙΔ' αϊ.) ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ
ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΣΤΟΝ ΣΤΥΛΟ ΤΩΝ ΣΤΑΓΩΝ

Στόν κώδικα 8 τῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Μετεώρων, τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνα, ἄλλοτε κώδ. Μονῆς Ρουσάνου 46 (τῆς καταγραφῆς ἔτους 1909 τοῦ Ν. Βέη), ποῦ περιέχει σέ λόγια γλώσσα ἐρμηνεῖες κανόνων ἀνώνυμου συγγραφέα, ἔχουν ἀντιγραφεῖ (ὄχι μέ τὸ χέρι τοῦ γραφέα τοῦ κώδικα) καί τὰ ἐξῆς ἀνέκδοτα καί ἀχρο- νολόγητα ἔγγραφα¹:

α'.— φφ. 17^v-18^v: Διαθήκη τοῦ Μανουήλ Ἰωαννάκη.

β'.— φ. 18^v: Γράμμα ἀδήλου μητροπολίτη Λαρίσης πρὸς τὸν ἀρχιμανδρίτη Μακάριο, ἐπιβεβαιωτήριο τῆς διαθήκης τοῦ Μανουήλ Ἰωαννάκη.

γ'.— φ. 19^{r-v}: Κατάλογος ἐκκλησιαστικῶν χειρογράφων («βιβλίων»), ἱερῶν ἀμφίων, σκευῶν καί ἐργαλείων, ζώων κ.ἄ. τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου στόν Στύλο τῶν Σταγῶν (σημερινῆς Καλαμπάκας)².

Τὰ ὑπὸ στοιχεῖα α' καί γ' κείμενα ἔχουν γραφεῖ μέ τὸ ἴδιο χέρι καί τὸ ἴδιο μελάνι (μαῦρο καί ἔντονο), ἐνῶ τὸ γράμμα τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης εἶναι γραμμένο ἀπὸ διαφορετικὸ χέρι καί μέ

---

1. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων — Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων*, τόμ. Δ', *Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος*, Μέρος πρῶτον [Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κέντρον Ἑρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καί Νέου Ἑλληνισμοῦ], Ἀθῆναι 1993, σελ. 182-188, ὅπου περιγραφὴ τοῦ κώδικα.

2. Γιὰ τὴν ὀνομασία Σταγῶν-Καλαμπάκας βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, «Τὰ ὑπὲρ τῆς θεσσαλικῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν παλαιὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα (τῶν ἐτῶν 1163, 1336 καί 1393) — Συμβολὴ στὴν ἱστορίαν τῆς ἐπισκοπῆς», *Τρικαλινὰ* 13 (1993), σελ. 8-9, ὅπου καί ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ἄλλου χρώματος μελάνι (ὑπόξανθο). Τὸ πρῶτο καὶ τρίτο κείμενο ἔχουν πάρα πολλά ὀρθογραφικὰ σφάλματα, ἐνῶ τὸ δεύτερο πολὺ ὀλιγότερα.

Μὲ τὴν ἐν λόγῳ διαθήκῃ του ὁ Μανουὴλ Ἰωαννάκης καθιστᾷ κληρονόμους τῆς περιουσίας του, κινητῆς καὶ ἀκίνητης, τὶς τρεῖς θυγατέρες του, Ἄννα, Εὐφροσύνη καὶ Εἰρήνη. Σὲ περίπτωση θανάτου τῆς Ἄννας, τὸ μερίδιό της θὰ κληρονομεῖ τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας στοὺς Σταγούς, ἐνῶ, σὲ περίπτωση θανάτου τῆς Εὐφροσύνης, τὸ μερίδιό της θὰ περιέρχεται στὴ μητέρα της, τὴ χήρα Μανουὴλ Ἰωαννάκη, ἐὰν αὐτὴ δὲν ἔχει στὸ ἀναμεταξὺ ξαναπαντρευτεῖ. Διαφορετικά, ἐὰν ἡ χήρα Ἰωαννάκη συνάψει δεύτερο γάμο, καὶ μάλιστα ἄνευ βουλήσ τοῦ ἡγουμένου, τὸ μερίδιο ποὺ τῆς ἀναλογεῖ ἀπὸ τὴν περιουσία τοῦ συζύγου της θὰ τὸ κληρονομεῖ τὸ μοναστήρι. Ἡ τρίτη θυγατέρα τοῦ Μανουὴλ, ἡ Εἰρήνη, ἐὰν αὐτὴ καὶ ὁ σύζυγός της διαμένουν στοὺς Σταγούς, θὰ κρατεῖ ὅσα τῆς κληροδοτεῖ ὁ πατέρας της, ἀλλιῶς αὐτὰ θὰ περιέρχονται στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας. Ὅριζι, τέλος, μὲ τὴ διαθήκῃ του ὁ Μανουὴλ ἐπίτροπο τοῦ μοναστηρίου τὸν ἀδελφὸ του Νικόλαο Ἰωαννάκη.

Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς διαθήκης συνάγεται μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ Μανουὴλ Ἰωαννάκης συνδεόταν πολὺ στενὰ μὲ τὸ μνημονευόμενο «μοναστήρι», ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὀρίζει ἐπίτροπο τὸν ἀδελφὸ του Νικόλαο, ἀλλὰ καὶ τὴν περιουσία του τὴν κληροδοτεῖ μὲ ὄρους στὶς τρεῖς θυγατέρες του, ἢ μὴ ὑπαρξῆ ἢ ἢ μὴ τήρησῃ τῶν ὁποίων θὰ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ἢ περιουσία του αὐτὴ νὰ περιέλθει στὸ μοναστήρι. Ἀκόμη καὶ ἡ σύζυγός του, μετὰ τὸ θάνατό του, ἐὰν ἐπιθυμεῖ νὰ συνάψει δεύτερο γάμο, ὀφείλει νὰ ἔχει πρὸς τοῦτο τὴ συγκατάθεσῃ («βουλή») τοῦ ἡγουμένου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ μοναστήρι αὐτὸ ἦταν οἰκογενειακὸ κτῆμα τοῦ Μανουὴλ Ἰωαννάκη, ὁ ὁποῖος, ὁ ἴδιος ἢ κάποιος πρόγονός του, ὑπῆρξε, πιθανόν, κτίτορας, μαζὶ μὲ τὸν ἀρχιμανδρίτη Μακάριο (γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ γίνῃ πιὸ κάτω λόγος), ἢ τέλος μὲ κάποιου ἄλλου εἴδους στενὴ σχέση (δωρεὰ ὑπὸ τὴ μορφὴ τοῦ γνωστοῦ βυζαντινοῦ θεσμοῦ τοῦ «χαριστικίου»;) συνδεόταν μὲ τὸ μοναστήρι ὁ Μανουὴλ.

Ἡ διαθήκῃ ἔχει συνταχθεῖ *κατενώπιον τοῦ τε κυροῦ Μακαρίου*

τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τοῦ πανυπερσεβάστου καὶ κεφαλῆ(ς) Σταγῶν κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Ὀρφανοῖωάννου καὶ τῶν ἐντιμοτάτων κληρικῶν τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Σταγῶν (στίχ. 9-16· ἀποκαθιστοῦμε ἐδῶ τὴν ὀρθογραφία).

Ὁ Μανουὴλ Ἰωαννάκης δὲν εἶναι γνωστὸ πρόσωπο καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές. Μὲ βάση ὅμως τὰ ἀναφερόμενα στὴ διαθήκη του πρόσωπα, τὸν ἀρχιμανδρίτη Μακάριο καὶ τὸν πανυπερσέβαστο Θεόδωρο Ὀρφανοῖωάννη πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τῆς «κεφαλῆς» τῶν Σταγῶν, θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ τὸ ἔγγραφο στὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰώνα.

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Μακάριος τῆς διαθήκης τοῦ Μανουὴλ πρέπει νὰ ταυτισθεῖ πρὸς τὸ γνωστὸ ἱερομόναχο καὶ ἀρχιμανδρίτη Μακάριο, καθηγούμενο τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Δούπιανης, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει, μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς τίτλους, σὲ ἀχρονολόγητο «σιγνογραφικὸ» γράμμα τοῦ Μεγάλου Μετεώρου³, πού χρονολογεῖται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1348 καὶ 1363⁴.

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Μακάριος, μὲ παραδοτικὸν καὶ διαθηκῶν γράμμα του⁵ κληροδότησε στὸν κτίτορα καὶ ἰδρυτὴ τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου ὅσιο Ἀθανάσιο τὸν Μετεωρίτη († ca. 1380) τὸ ὑπὸ τὴν κατοχὴ του «κελλίον» (μονύδριο) τῆς Θεοτόκου τὸ εὐρισκόμενον στὴ θέση Πηγάδιον τοῦ Στύλου τῶν Σταγῶν, ὅπως ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1388 τοῦ «καίσαρος» τῆς Θεσσαλίας Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ⁶. Ὁ Στύλος τῶν Σταγῶν

3. N. A. BEH, «Σερβικὰ καὶ βυζαντικὰ γράμματα Μετεώρου», *Βυζαντις* 2 (1910/11), σελ. 88 (στίχ. 31) [= καὶ αὐτοτελὲς ἀνάτυπο μὲ γερμανικὸ τίτλο: *Serbisch-byzantinische Urkunden des Meteoronklosters*, Βερολίνο 1921, σελ. 88 (στίχ. 31)].

4. M. LASCARIS, «Byzantinoserbica saeculi XIV — Deux chartes de Jean Uroš, dernier Némanide (Novembre 1372, indiction XI)», *Byzantion* 25-27 (1955-1957), σελ. 296 (σημ. 2).

5. BEH, δ.π., σελ. 25 (στίχ. 7-8).

6. BEH, δ.π., σελ. 24-27 (ἀριθ. 6), ὅπου δημοσίευσεν τὸ ἔγγραφο. Γιὰ τὸν Ἀλέξιο Ἀγγέλο Φιλανθρωπηνό, στὸν ὁποῖο ὁ ὅσιος Ἰωάσαφ ὁ Μετεωρίτης, πρῶτος βασιλεὺς Ἰωάννης Οὐρέσης Παλαιολόγος, παρέδωκε περὶ τὸ ἔτος 1372/73 τὴν ἐξουσία καὶ τὸν κατέστησε ἄρχοντα τῆς Θεσσαλίας, ὅταν ἀποσύρθηκε ὡς μοναχὸς στὴ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, τῆς ὁποίας ἀναδείχθηκε καὶ ὁ β' κτίτορας, βλ. B. FERJANČIĆ, *Tesalija u XIII i XIV veku (La Thessalie aux XIIIe et XIVe siècles*· σερβικὰ μὲ γαλλικὴ περίληψη), Βελιγράδι

ταυτίζεται πρὸς τὸ βράχο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Καστράκι⁷.

Πιθανότατα τέλος ὁ ἀρχιμανδρίτης Μακάριος εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν ἱερομόναχο Μανασσῆ, ὁ ὁποῖος ἐμόναζε τὸ 1346/47 στὴ Μονὴ Χρυσίνου τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ στὴ συνέχεια, ἀφοῦ μετονομάστηκε σὲ Μακάριο καὶ προήχθη σὲ «ἀρχιμανδρίτη»⁸, ἦλθε στὴ Σκήτη τῶν Σταγῶν καὶ ἱδρυσε στὸ βράχο τὸν ἐπονομαζόμενον Στύλο (= Ἁγίου Πνεύματος) μονύδριο τῆς Θεοτόκου (στὴ θέση Πηγάδιο), σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα «Πάτρια» τῆς μετεωρικῆς Μονῆς τῆς Ὑψηλοτέρας⁹.

Ὁ μνημονευόμενος πανυπερσέβαστος καὶ κεφαλὴ Σταγῶν Θεόδωρος Ὁρφανοϊωάννης (στίχ. 12-14) ἀναφέρεται καὶ σὲ ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου: α'. — Σὲ ἀχρονολόγητο γράμμα τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Ἀντωνίου¹⁰, πὺ μπορεῖ ὅμως νὰ χρονολογηθεῖ στὸ ἔτος 1340, ἀφοῦ ἀναφέρεται σ' αὐτὸ ἡ περιέχουσα κεφαλὴ τῆς Θεσσαλίας, ὁ πανσέβαστος ἐπαρχος Μιχαήλ Μονομάχος¹¹, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶναι γνωστό, ἐκδιώχτηκε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ διεκδικητῆ καὶ σφετεριστῆ τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ ὡς ὑποστηρικτῆς τοῦ νόμιμου αὐτοκράτορα Ἰωάννη Ε' Παλαιολόγου, τὸ ἔτος 1342¹².

1974, σελ. 264-277, 291.— Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, Ὁ ὅσιος Ἀθανάσιος ὁ Μετεωρίτης — Βίος, Ἀκολουθία, Συναξάριο: Προλεγόμενα, μετάφραση τοῦ Βίου, κριτικὴ ἐκδόση τῶν κειμένων, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Μεγάλου Μετεώρου (Μεταμορφώσεως), Μετέωρα 1990, σελ. 60. — ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Μετέωρα — Ὀδοιπορικὸ, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Μεγάλου Μετεώρου (Μεταμορφώσεως), Μετέωρα 1990, σελ. 102.

7. Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, «Τὸ Χρονικὸν τῶν Μετεώρων — Ἱστορικὴ ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεία», *ΕΕΒΣ* 2 (1925), σελ. 157-159, 170, 175-178.— ΣΟΦΙΑΝΟΥ, Ὁ ὅσιος Ἀθανάσιος ὁ Μετεωρίτης, σελ. 47.

8. Γιὰ τὴν ἰδιαίτερη σημασία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀφικίου τοῦ «ἀρχιμανδρίτη» κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βλ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, ὁ.π., σελ. 174-175.

9. Ν. Α. ΒΕΗ, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων», *Βυζαντις* 1 (1909), σελ. 236μ-236μδ, 274-276, ὅπου ἐκδόση τοῦ κειμένου. Ἡ Μονὴ τῆς Ὑψηλοτέρας δὲν σώζεται σήμερα. Ἦταν κτισμένη στὸν ἀπότομο, καὶ ἀπρόσιτο τώρα, βράχο ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Μετεώρου.

10. ΒΕΗ, «Σερβικὰ καὶ βυζαντικὰ», σελ. 70 (στίχ. 87, 90), 71 (στίχ. 94, 95).

11. ΒΕΗ, ὁ.π., σελ. 63 (στίχ. 8-10).

12. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, «Τὰ ὑπὲρ τῆς θεσσαλικῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν παλαιὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα», σελ. 55-56.

β'.— Σὲ πρόσταγμα τοῦ «βασιλέως» Συμεὼν Οὐρεση Παλαιολόγου, τοῦ ἔτους 1362. Ἐδῶ ὁ Θεόδωρος Ὁρφανοῦιωάννης ἀναφέρεται ὡς μὴ εὕρισκόμενος πιά στὴ ζωὴ: τὰ σπήλαια τα ἀπέσπασεν ὁ κατὰ τὸν καιρὸν αὐτὸν εὕρισκόμενος κεφαλῆ Σταγῶν ὁ Ὁρφανοῦιωάννης ἐκ εἰνος κὺρ Θεόδωρος¹³.

Ἐπομένως ὁ Θεόδωρος Ὁρφανοῦιωάννης κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τῆς «κεφαλῆς» τῶν Σταγῶν ἤδη ἀπὸ τὸ ἔτος 1340, ἀφοῦ μνημονεύεται τότε στὸ γράμμα τοῦ Λαρίσης Ἀντωνίου¹⁴. Διάδοχός του στὸ ἴδιο ἀξίωμα ὑπῆρξε πιθανότατα ὁ Λουκᾶς Κομιτόπουλος ποὺ ἀναφέρεται σὲ γράμμα τοῦ «πρώτου» τῆς Σκήτης τῶν Σταγῶν ἱερομονάχου Νείλου, τοῦ ἔτους 1363¹⁵, καὶ στὴ συνέχεια ὁ Στέφανος Κορέσης, γνωστός ἀπὸ ἀχρονολόγητο γράμμα, τοῦ ἔτους 1388 κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀδήλου ἐπισκόπου Σταγῶν: *κεφαλατικεύοντος πανῶπερσεβάστου κὺρ Στεφάνου τοῦ Κορέση ἐν τῷ θεοφρουρίῳ [κάστρω τῶν Σταγῶν]*¹⁶.

Τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου στὴν περιοχή τῶν Σταγῶν, ποὺ μνημονεύεται ἐπανειλημμένα στὴ διαθήκη τοῦ Μανουὴλ (στίχ. 23-24, 32, 42, 51, 54, 58) καθὼς καὶ στὸν κατάλογο βιβλίων καὶ σκευῶν (στίχ. 1, 27, 30), δὲν προσδιορίζεται ἀκριβῶς μέσα στὰ κείμενα. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Μακάριος, ὅπως ἤδη ἔχει λεχθεῖ¹⁷, ὑπῆρξε καθηγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Δούπιανης¹⁸ ἀλλὰ καὶ ἰδρυτῆς καὶ κτίτορας μονυδρίου («κελλίου» ἢ «σπηλαίου»),

13. ΒΕΗ, δ.π., σελ. 90-91 (στίχ. 11).

14. Ὁ ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ, δ.π., σελ. 173, 178, θεωρεῖ τὸν Θεόδωρο Ὁρφανοῦιωάννη ὡς «κεφαλῆ» Σταγῶν περὶ τὸ ἔτος 1345.

15. ΒΕΗ, δ.π., σελ. 15 (στίχ. 14).— ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, δ.π., σελ. 178.

16. ΒΕΗ, δ.π., σελ. 28 (στίχ. 10-11)· βλ. καὶ δ.π., σελ. 40 (στίχ. 9-10), 42 (στίχ. 27).— ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, δ.π., σελ. 173, ὅπου καὶ περὶ τοῦ ἀξιωματος τῆς «κεφαλῆς» τῶν Σταγῶν.

17. Βλ. πρὸ πάνω, σελ. 280, σημ. 3-6.

18. Γιὰ τὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας τῆς Δούπιανης, ποὺ σώζεται ὡς σήμερα, βλ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, δ.π., σελ. 164-167.— Ν. ΝΙΚΟΝΑΝΟΥ, *Βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τὸ 10ο αἰῶνα ὡς τὴν κατάκτηση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1393 — Συμβολὴ στὴ βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ*, Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν — Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου ἀρ. 26, Ἀθῆναι 1979, σελ. 69-75, πίν. 26-27 [= *Τρικαλινά*, 2 (1982), σελ. 99-110].

τῆς Θεοτόκου ἐπίσης, στή θέση Πηγάδιον τοῦ Στύλου τῶν Σταγῶν (δηλ. τοῦ βράχου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Καστράκι, δεξιὰ ὡς πρὸς τὸν ἀνερχόμενον σήμερον πρὸς τὶς μονές τῶν Μετεώρων). Τὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας (Ζωοδόχου Πηγῆς) τῆς Δούπιανης βρίσκεται στοὺς πρόποδες τοῦ ὁμώνυμου βράχου, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Στύλο τῶν Σταγῶν, κάτω ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ.

Ἐπειδὴ ὅμως στή διαθήκη ἀναφέρεται καὶ ἡ τοποθεσία τοῦ Στύλου (στίχ. 17-18), πιστεύω ὅτι τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου, ποὺ μνημονεύεται στή διαθήκη τοῦ Μανουὴλ καὶ στὸν κατάλογο βιβλίων καὶ σκευῶν (στίχ. 1, 27-30), θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ ταυτισθεῖ πρὸς τὸ μονῆριον τῆς Θεοτόκου τοῦ ἀρχιμανδρίτη Μακαρίου στή θέση Πηγάδιον τοῦ Στύλου τῶν Σταγῶν¹⁹.

Ὁ ἀναφερόμενος στή διαθήκη τοῦ Μανουὴλ (στίχ. 20) Β ρ α τ έ σ η ς εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Συμεὼν Οὐρση Παλαιολόγου, τοῦ ἔτους 1359, ὑπὲρ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων Τρικάλων²⁰.

Ἀσφαλῶς λοιπὸν ἡ ἀχρονολόγητη διαθήκη τοῦ Μανουὴλ Ἰωαννάκη, μὲ βάση ἐσωτερικὰ τῆς στοιχειᾶ (ὀνόματα προσώπων κ.ἄ.), πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ στὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰώνα.

Τὸ δεύτερο ἔγγραφο, γράμμα χωρὶς χρονολογία ἀδήλου μητροπολίτη Λαρίσης, ἀπευθύνεται πρὸς μὴ κατονομαζόμενον ἀρχιμανδρίτη (στίχ. 1: *τιμιώτατε ἀρχιμανδρίτα...*), ποὺ ἀναμφίβολα ταυτίζεται μὲ τὸν ἱερομόναχο Μακάριο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε πιὸ πάνω λόγος.

Ὁ μητροπολίτης Λαρίσης ἐπιβεβαιώνει τὴ γνησιότητα τῆς διαθήκης τοῦ Μανουὴλ Ἰωαννάκη, ὁ ὁποῖος ἔχει ἤδη ἀποθάνει (στίχ. 8-9: *Μανουὴλ ἐκίνου τοῦ τετελευτηκότος*). Ἡ μονοκονδυλιὰ *μητροπολίτησ Λαρίσης* εἶναι αὐτόγραφη ὅπως φαίνεται. Δὲν ἀναγράφεται ἐδῶ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτη. Ἀσφαλῶς ὅμως πρό-

19. Ἀναθεωρῶ ἐδῶ πρόσφατη ἀπόφῃ μου γιὰ πιθανὴ ταύτιση τοῦ «μοναστηρίου» πρὸς τὴν Παναγία τῆς Δούπιανης· βλ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων*, τόμ. Δ', Μέρος πρῶτον, σελ. 188.

20. ΒΕΗ, ὁ.π., σελ. 75 (στίχ. 33).

κειται γιὰ τὸ γνωστὸ λόγιο μητροπολίτη Λαρίσης Ἀντώνιο (ca. 1340-1362)²¹. Ἄλλωστε, ἂν συγκρίνει κανεὶς τὴ λέξη *Λαρίσσης* ὅπως εἶναι γραμμένη σὲ ἀχρονολόγητο ἔγγραφο (ποῦ χρονολογεῖται ὁμως στὸ ἔτος 1344 ἢ 1359) τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Ἀντωνίου²² (βλ. τὸν ἐκτὸς κειμένου πίν. ζ') μὲ τὴν ἴδια λέξη στὸ ἀνώνυμο ἐπιβεβαιωτήριο γράμμα (βλ. πίν. Γ'), πείθεται ὅτι καὶ στὰ δύο ἔγγραφα ἔχομε τὸ ἴδιο χέρι.

Τὸ τρίτο κείμενο, ὁ κατάλογος τῶν χειρογράφων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ἱερῶν ἀμφίων, σκευῶν κ.ἄ. τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου στὸν Στύλο τῶν Σταγῶν παρουσιάζει ἰδιαίτερο γλωσσικὸ καὶ λαογραφικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς χρησιμοποιούμενες λέξεις καὶ τὶς ὀνομασίες σκευῶν καὶ ἀντικειμένων.

* * *

Δημοσιεύουμε στὴ συνέχεια, σὲ διπλωματικὴ ἔκδοση, τὰ τρία κείμενα-ἔγγραφα ποῦ περιέχονται στὸν κώδ. 8 τῆς Μονῆς Ἀγίας Τριάδος τῶν Μετεώρων (βλ. τοὺς πίν. Α'-Ε'). Διατηροῦμε ὡς ἔχουν τὰ πολλὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τῶν κειμένων καθὼς καὶ τὴν ὑπάρχουσα στίξη. Κεφαλαιογραφοῦμε μόνο, πρὸς διευκόλυνση τοῦ ἀναγνώστη, τὰ κύρια ὀνόματα.

21. Γιὰ τὸν Ἀντώνιο Λαρίσης βλ. N. BEES, «Zur Schriftstellerei des Antonios von Larissa», *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 12 (1935/36), σελ. 300-319.— Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, «Ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Θωμᾶς Γοριανίτης (β' μισὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνα)», *Θεσσαλικά Χρονικά* 15 (1984), σελ. 150.— ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλεὺς Λαρίσης: Ὁ ἀρχικὸς ἀνέκδοτος βίος (Θ' αἰ.) καὶ ἡ μεταγενέστερη διασκευὴ του (ΙΓ' αἰ.) — Ἀνέκδοτα ὑμνογραφικὰ κείμενα (Ἰωσήφ Ὑμνογράφου, Μανουὴλ Κορινθίου, Ἀναστασίου Γορδίου)», *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά* [Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κέντρον Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ], 3 (1990), σελ. 114.— ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων*, τόμ. Δ', Μέρος πρῶτον, σελ. 187-188.— ΣΤ. Γ. ΓΟΥΛΟΥΔΗ, *Ἀντωνίου Λαρίσης Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανὸν Λαρίσης: Προλεγόμενα - Κείμενο - Μετάφραση*, Λάρισα 1991, σελ. 27-56.

22. ΒΕΗ, δ.π., σελ. 18-19, ὅπου δημοσίευση τοῦ ἔγγραφου (χωρὶς ὁμως χρονολόγησὴ του σὲ συγκεκριμένο ἔτος), καὶ πίν. ζ', ὅπου πανομοιότυπο τῆς ὑπογραφῆς.

1

Διαθήκη τοῦ Μανουήλ Ἰωαννάκη
(μέσα ΙΔ' αἰ. — Κώδ. 8 Ἀγίας Τριάδος Μετεώρων, φφ. 17^v-18^v).

(φ. 17^v) † Ἐγὼ Μανουήλ ἐπὶ σηνέβη μοι ασθέ²νοια τ(ὸν) θάνατον ἀπηλούσα ἤδη τασ³ φρένας ἔχων σώασ και ὑγιεῖς⁴ διατίθημι περι πάντων τ(ὸν) ἡμε⁵τέρων και προήγουμένωσ⁶ ἐπαφήνιοι πάση χρηστιανοῖσ⁷ τὴν ἐν Χ(ριστ)ῶ ἀγάπην· και τελήαν⁸ συνχώρισην· ἐπιτα ποιῶ τὴν⁹ παρούσαν μου διάθήκην· κατε¹⁰νώποιοιων τοῦ τε κυροῦ Μακαρίου¹¹ τοῦ ἀρχυμανδρότου· και τοῦ¹² πανηπερσεβάστου· και κεφαλῆ¹³ Σταγῶν κῦροῦ Θεωδώρου τοῦ Ὁρ¹⁴φανωιω(άννου)· και τὸν ἐντημωτάτου¹⁵ κληρικ(ὸν) τῆσ ἀγῶιτ(ά)τησ ἐπίσκωπῆσ¹⁶ Σταγῶν ἠθούτωσ ἐπαφοίημοι ἀν¹⁷μπέλιων ὀπερ ἐνοῖ ἐν τη τωπο¹⁸θεσοῖα τοῦ Στύλου νὰ τῶ ἔχη ἡ θη¹⁹γάτηρ μου Ἄνα· και τῶ ἔτερον²⁰ εἰσ τοῦ Βρατέση ἡ ἔτέρα μου ἡ θυγά²¹τηρ· ἡ Εὐρωσύνη· ἡ μὲν ζῆ ἡ θηγά²²τηρ μου ἡ Ἄνα να κληρωνόμοι ἦτε²³ (φ. 18^r) ἀπόθάνοι να κληρωνόμοι τὸ μοναστοῖ²⁴ριων· εἰσ τῶ ἀμπέλιων· και ἄλον ἦτη²⁵ εὐρήσκειται τῶ μερίδιν τοῖσ· ἦτε ἀπό²⁶θάνοι ἡ Εὐρωσύνη· νὰ κληρονομοῖ²⁷ ἡ μ(ή)τηρ ἔωσ ἀν ἐνοῖ εἰσ τοῦσ Σταγοῦσ,²⁸ και εἰσ τὴν τμηὴν τοῦ ἀνδρῶσ στησ· ἦτε πα²⁹ρεξεβοῖ και ἐπάροι ἄνδρα ἀνεβε [sic]³⁰ βοῦλῆσ τοῦ ἠγουμένου· και τῆσ γεναίας [γρ. γενεᾶσ]³¹ τῆσ ἐδικῆσ μου νὰ ἐν κληρονόμοσ³² τὸ μοναστήριων· ζωνάριων τὸ εὐρη³³σκόμενον νὰ τὸ ἔχη ἡ Ἄνη· ἠκονοστά³⁴σιων· να τω ἔχη ἡ Εὐρωσύνη· γομάρι³⁵ων ὑπέρ(πυρα) ια' και σπαθὴν να τὸ ἔχη ἡ Ἐρή³⁶νη· πελέκοια δύο νὰ ἔχη ἡ μία τὸ³⁷ ἐν· και ἡ ἄλη τῶ ἔτερον(ον) δικέλιων ἐν³⁸ νὰ τὸ ἔχη ἡ μεγαλύτερη· τζαπία δύο³⁹ νὰ τα ἔχη ἡ μικρωτέρα· τὸ ὠσπήτιων⁴⁰ ἔωσ ἀν ἐνη ἡ Ἐρήνη ἐδῶ να τῶ εχη ἦτε⁴¹ ἐπάρη γανβρῶν και ἐνε ἐδῶ να τὸ ἔχοι⁴² ἠδουμήγε να τῶ ἔχη τὸ μοναστήριων⁴³ και ἦ ωσ γανβρῶσ ἔλθη ἐδῶ να ἐνη εἰσ⁴⁴ τὴν σκέπην τοῦ μοναστηρίου να τω ἔχη⁴⁵ (φ. 18^v) τὸ ὠσπήτιων ἡ δε ἐναι ἔξω νὰ μη σιν⁴⁶μετέχη ἄμι να τῶ ἔχη τῶ μοναστήριων⁴⁷ ἀφήνω και δουκάτα ἠκωσηωκτῶ βενέ⁴⁸τηκα εἰσ τῶ να ποιήση τὴν θυγα-

τέρα μου Ἄνην |⁴⁹ ἐγκώσμιων οἶων καταβο σόση· ἐπαφήνο |⁵⁰ δὲ
καὶ τὸν ἀδελφόν μου κυρ Νικόλαων τὸν Υἱὸν|⁵¹κην ἐπίτροπων
εἰς τῷ μοναστήριων καὶ εἰς τὸ |⁵² ὠσπή(τι) ὦν μου καὶ εἰς τὴν
ψυχὴν μου· καὶ εἰς τὰ |⁵³ πεδία μου· καὶ ἦτη ποιήσησ ἔσοι Νοικώ-
λαε |⁵⁴ Ἰωάνάκη εἰς τῷ μοναστήριων· καὶ εἰς τὴν |⁵⁵ ψυχὴν μου
καὶ εἰς τὰ πεδία μου· νὰ δώ|⁵⁶σις λόγων εἰς τ(ὸν) Θ(εὸ)ν καὶ ἐν
τῷ νῆν ἐώνοι καὶ |⁵⁷ ἐν τῷ μέλοντη· καὶ ἦωσ τῷ ἀντητήγη να ἔχη |⁵⁸
τὰς ἀράσ τῆσ κ(υρίας) Θ(εοτό)κου καὶ τῶν κτητόρων †

2

Ὁ μητροπολίτης Λαρίσης [Ἀντώνιος] ἐπιβεβαιώνει τὴ γνησιότητα
τῆσ διαθήκησ τοῦ Μανουήλ Ἰωαννάκη
(μέσα ΙΔ' αἰ. — Κώδ. 8 Ἀγίας Τριάδος Μετεώρων, φ. 18^v).

φ. 18^v † τιμιώτατε ἀρχιμανδρίτ(α) καὶ σὺ ἐντιμότατε |² σκευοφύ-
λαξ κατὰ κ(ύριο)ν ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆσ ἡμῶν |³ μετριότητος· χάρισ
ἔλεος καὶ εἰρήνη εἶη ὑμῖν παρὰ |⁴ τοῦ τῶν ὅλων Θ(εο)ῦ· ἐνταῦθα
ἔφερ(εν) ὁ πρῶτος διαθήκην |⁵ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα· καὶ δια-
κελεύετ(αι) πρὸς ὑμ(ᾶς) |⁶ ἡ μετριότησ ἡμῶν μετὰ βαρυτάτου ἐπι-
τιμίου ἵνα |⁷ γράψητε προσ . . . ἐν πάση πληροφορία ὕστερον |⁸
ἐγένετο ἡ παροῦσα διαθήκη ἡ ὄντος τοῦ Μανουήλ ἐ|⁹κίνου τοῦ τε-
λευτικότησ ἐγένετο (καὶ) οὐδὲν ἐγένετο |¹⁰ καμῖα δολιότησ εἰς ταύ-
την· ἡ χάρισ τοῦ κ(υρίου)ν εἶη μεθ' ὑμ(ῶν).
|¹¹ † μ(ητ)ροπολίτησ Λαρίσης †

3

Κατάλογος καταγραφῆσ ἐκκλησιαστικῶν χειρογράφων, ἱερῶν ἀμ-
φίων, σκευῶν καὶ ἐργαλείων, ζώων κ.ἄ. τῆσ Μονῆσ τῆσ Θεοτόκου
στὸν Στύλο τῶν Σταγῶν
(μέσα ΙΔ' αἰ. — Κώδ. 8 Ἀγίας Τριάδος Μετεώρων, φ. 19^{r-v}).

φ. 19^r † Εἰσι τὰ βιβλῆα τοῦ μοναστήριου ἐν πρώτης |² ἐβανγγέλιων·
τετραβάγγελον ἀπόστολος |³ συναξάριων· τριῶδιν τρία κομάτια·
ψαλ|⁴τήρια γ· μιναί(α) κομάτια η· πατερικὰ δύο |⁵ τιπηκ(ὸν)· ὕρ-

μολόγιων· προφητία· πανηγῆ|⁶ρηκ(όν)· δκτόηχον στηχεράριων πα-
 ρακλητη|⁷κ(όν)· ἔτερων βαγγέλιων· κωνδακάρην· ἔτερων |⁸ ὄρμο-
 λόγιων [sic]· ὑανβυκ(όν)· στηχεράρωφέλονον |⁹ ἔν· πητραχύλιων
 ἔν δισκοποτίριον ἔν κασῆ|¹⁰τερήνον καλήματα δύο ζόνεσ β̄· καὶ ἔτε-
 ρα |¹¹ καλήματα δύο· ἀἔρᾶσ καθαρομέταξωσ |¹² καὶ ὑπόμάνικα·
 κριοντίριν ξηστὶν τιγάνηα |¹³ β̄· χαλκώματα ε̄· πελέκη β̄· σκεπάο-
 νην |¹⁴ βαρδούβην τζαπία ε̄· κλαδεπτῆ|¹⁵(ρια) β̄· σμιλάρηκον ἔν
 τζόκη δύο σήδε|¹⁶ρα του μήλου χελιδόνα μοχλῶσ |¹⁷ κοντομόχλην
 βραχεωλια ζ̄· |¹⁸ δέρπάνια δύο· σφηρὶν βατο|¹⁹κόπτην· ὑνόλουρ(ον)·
 σακέα δ̄ στέρ|²⁰γαν· καὶ κέντουκλων· κάπαν πη|²¹θάρια β̄· κουβα-
 λιτήριν· καρού|²²τιὰ β̄· πινάκια ιγ̄ δύσκι β̄· σκου|²³τέλεσ γ̄· βου-
 δια δ̄· γομάριν πρό|²⁴βατα μεγάλα εβδομίντα· καὶ μι|²⁵κρα λ̄· με-
 λίσια δ̄· |²⁶ (φ. 19^v) αὐτὰ εἰσιν αφιερωμένα εἰς |²⁷ την Παναγίαν·
 καὶ ἦωσ ευρε|²⁸θη να ἀντητήνη ἦ ηγουμενον |²⁹ ἦ καλογερον να ἔχη
 τὰσ ἀρᾶσ |³⁰ τῆσ Θ(εοτό)κου καὶ τὸν κτητῶρον |³¹ και πα(ν)το(ν)
 τον α|³²γην.

Σελασθηπμοιπωαιπυακαιοθω ρυμο
 επιβοαοιμακλωρωνομοιτομορακοι
 εων φστωσλταλωρ καισλωνιτη
 βεισπετατωνρειδυνητοις. υτεσπο
 θανοιυβρωσων. φιδωριθωρομοι
 υπηεωσσφενοιφστωσκαγους
 καιφστωτημηντουσνδρωσκαυ. υτεσ
 ρεξεβοικαιεπερσοιανδρασφειβε
 βδλιττουυτουλεμου. καιτησκεναισ
 τυσεδωκισμωδραενηπληρονομοσ
 τομορακωριων. ζωναρωντοβεω
 σπολενονματοεχηκαυ. υπονοσα
 σμω. ματωεχιυβρωσων. τομασι
 ωπτα καισπαθωνατοεχηυτε
 μη. πελεκοιαδω καιεχηυμαατο
 εν. καιυαλυτωετεεδυκελιωθεν
 ματωεχιυμεγαλοτερη. τζαπα
 καταεχηυμπερωτρωτοωσπυτοιων
 εωσφενενηυτερνωεδω. ματωεχι
 επαρκατωνβεων. καιεκεεδω. ματωεχι
 υδωμιγεματωεχιτομορακωριων
 καιυωσωνβρωσφωεδω. ματενηφσ
 τωσκαπηντουμορακωριωσματωεχι

ΠΙΝ. Β'. 'Η διαθήκη του Μανουήλ 'Ιωαννάκη
 (στίχ. 23-44· κώδ. 8 'Αγ. Τριάδος Μετσώρων, φ. 18^v).

1. τούτο σὺ μὲν οὐκ ἔγνωσας πηγή τί τοῦ ποταμοῦ ἐστίν
 ποταμὸς ἢ ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν· ὁ ποταμὸς δὲ ἵππος ἐστίν.
 οὗτα δὲ σὺν ἀφ' ἑρῶν μενῶν ἔστι
 τῶν ποταμῶν· καὶ ἡ ὥσβετ
 θύρα αὐτῶν τῶν ἡμετέρων
 καὶ ἰσοπερονη ἔχει τὰς ἀράς
 τῶν ποταμῶν καὶ τὸν κῆρυγόν
 καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ
 ποταμοῦ

καὶ

ἰσοπερονη ἔχει τὰς ἀράς
 τῶν ποταμῶν καὶ τὸν κῆρυγόν
 καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ
 ποταμοῦ

ΠΙΝ. Ε'. Τὸ τέλος τοῦ Καταλόγου (στῆχ. 26-32) τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου στὸν
 Στόλο τῶν Σταγῶν (κώδ. 8 Ἁγ. Τριάδος Μετεώρων, φ. 19^v).

ΠΙΝ. Σ'. Γράμμα του μητροπολίτη Λαρίσης 'Αντωνίου
 (του έτους 1344 ή 1359· άρχειο της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου-Μεταμορφώσεως).